

Podklady k výuce témat ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí v základních školách

Obsah

1. Vymezení problematiky ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí – charakteristika, cíle
2. Návrh na rozložení výstupů a učiva na 1. stupni ZŠ
3. Návrh na rozložení výstupů a učiva na 2. stupni ZŠ
4. Metody a formy práce
5. Přílohy
  - Příloha 1: Základní pojmy
  - Příloha 2: Doporučená literatura, pomůcky, odkazy
  - Příloha 3: Legislativa
  - Příloha 4: Začlenění problematiky v RVP ZV
  - Příloha 5: Návrh testových otázek pro jednotlivé ročníky

1. Vymezení problematiky ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí – charakteristika, cíle

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy schválilo 4. března 2003 Pokyn MŠMT k začlenění tematiky ochrany člověka za mimořádných událostí do vzdělávacích programů (č. j. 12 050/03-22).

Tento pokyn byl vydáván k zařazení problematiky ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí do obsahu vzdělávání ve školách a na jeho základě byla problematika ochrany člověka za mimořádných událostí (OČMU) i za běžných rizik rozpracována v příslušných rámcových vzdělávacích programech. Vzhledem k tomu, že jsou témata ochrany člověka za běžných rizik i mimořádných událostí v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) rozložena do několika vzdělávacích oblastí (viz Příloha 3), může být koncepční příprava výuky pro učitele náročnější. Z tohoto důvodu je předkládán tento materiál jako vhodná pomůcka pro pedagogy k ucelené a efektivní realizaci dané problematiky.

Materiál pedagogům nabízí soubor základních pojmů z oblasti ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí, návrh na rozložení učiva do jednotlivých ročníků základní školy včetně očekávaných výstupů, doporučené metody a formy práce, literaturu, pomůcky, užitečné odkazy, nástin začlenění problematiky v stávajícím RVP ZV, výsledky rychlých šetření v problematice ochrany člověka za mimořádných událostí, ale také návrh testových otázek pro jednotlivé ročníky základní školy.

Návrhy cílů, dílčích výstupů a učiva jsou pouze doporučené. Je na každé škole, jak návrh využije při plánování výuky a pro zajištění výsledků vzdělávání.

2. Návrh na rozložení výstupů a učiva na 1. stupni ZŠ

Základem osvojování dovedností a způsobů jednání je praktický nácvik a provádění ukázek, které jsou součástí výuky v každém ročníku. Pro efektivitu vzdělávání a výchovy jsou doporučovány metody prožitkové pedagogiky (praktický nácvik, skupinový trénink, simulační hry). Rozsah vědomostí i nácviku dovedností je pak třeba volit vždy přiměřeně vzhledem k věku a schopnostem žáků.

1. ročník

Cíl výuky v daném ročníku:

rozvíjet u žáků význam prevence rizik, opatrnosti a preventivního chování i důležitost obstat samostatně v obtížné situaci

Dílčí výstupy (RVP):

Žák

- a) *chápe konkrétní nebezpečí spojená s riziky běžného života (doprava, chemické látky v domácnosti, elektrický proud, sport a zájmová činnost), s ohněm, s mimořádnou událostí*
- b) *přivolá pomoc (některým z osvojených způsobů)*
- c) *v případě potřeby použije linku tísňového volání; ovládá základní způsoby komunikace s operátory (přiměřeně k věku)*

Učivo:

- **Sebeochrana, pomoc a prevence rizik**
  - důležitá telefonní čísla tísňového volání a blízkých osob, adresa bydliště
  - kdy a jak přivolat pomoc, koho požádat o pomoc, jak se chránit a jak předcházet úrazům, otravám a jiným ohrožením (vazba na řešené běžné rizikové situace v různém ročním období, prostředí a při různých činnostech, včetně železniční a silniční dopravy)
  - doma – neznámý člověk (telefon, zvonek u dveří internet), zbraně, alkohol, vhodné i nevhodné dotyky – jejich hranice, nevhodné trestání), komunikace a pomoc rodičů, učitelů
  - bezpečný odchod z domova – klíče, výtah
  - venku – volba správné cesty do školy, nebezpečná místa v okolí domu a školy, chování při setkání s cizím člověkem, jak se chovat, když zabloudím v cizím prostředí nebo městě
  - správné vedení – vysvětlení pojmů a významu – kamarád, blízká osoba, cizí osoba, trápení, smutek, pomoc, příklady ze života
  - záchranáři, uniformy, činnosti
  - co se se mnou může stát, když se bojím nebo si nevím rady, jak to mohu zvládnout a co mám dělat;
- **Požáry**
  - oheň – požár
  - prevence vzniku požáru doma, příčiny vzniku požáru doma

- největší rizika požáru
- ochrana při požáru a přivolání pomoci
- pravidlo – zastav se – lehni si – kutálej se

2. ročník

Cíl výuky v daném ročníku:

rozvíjet u žáků znalost nebezpečí a schopnost odhadnout riziko a vyhnout se mu; posilovat odpovědnost žáků za vlastní zdraví a bezpečnost

Dílčí výstupy (RVP):

Žák

a) odhadne riziko/nebezpečnou situaci

b) dodržuje zásady bezpečného chování v běžných životních situacích tak, aby nedocházelo k ohrožení jeho fyzického i duševního zdraví a zdraví jiných

Učivo

Opakování učiva z předchozího ročníku (diskuze, poznatky, zkušenosti)

- **První pomoc**
  - zajištění pomoci při různých rizikových situacích voláním na tísňovou linku nebo oslovením dospělé osoby, nácvik komunikace
  - základní pravidla poskytování pomoci při drobných poraněních a běžných onemocněních
- **Péče o zdraví a prevence rizik**
  - opakování učiva 1. ročníku + rozšíření o nové poznatky, zkušenosti, příběhy a otestování správné reakce dětí (rozpoznání rizik i schopnosti pomoci)
  - základní pravidla poskytování pomoci při drobných poraněních a běžných onemocněních v souvislosti s osvojováním učiva v oblasti rizik úrazovosti a onemocnění
  - bezpečné chování v různých životních situacích, v různém prostředí a při různých činnostech
- **Požáry a jejich rizika**
  - základní označování nebezpečných látek
  - základní bezpečnostní a výstražné tabulky, zejména nebezpečí úrazu elektrickým proudem, požáru, výbuchu, ozáření, poleptání (kyselinou, louhem, příčiny a prevence vzniku požáru mimo domov
  - správné chování při požáru
  - přivolání pomoci, ohlášení požáru
- **Osobní bezpečí a podpora a ochrana duševního a fyzického zdraví**
  - správné vedení – vysvětlení významu pojmů: lhostejnost, přátelství, rozdíly, žalování, pomoc, strach, zbabělost apod.
  - příklady ze života

- o jak se umět vypořádat se strachem, který doprovází nebezpečnou situaci

3. ročník

Cíl výuky v daném ročníku:

rozvítet u žáků schopnost rozpoznat varování před nebezpečím, rozeznat označení uzávěrů – zejména plynu, vody, elektřiny, umět určit (popsat) svou pozici v neznámém prostředí a zhodnotit možné následky svého jednání, zhodnotit důsledky bezdůvodného volání na tísňové linky,

Dílčí výstupy (RVP):

Žák

- na konkrétních příkladech rozpozná mimořádnou událost*
- jedná racionálně podle osvojeného schématu v případě, kdy se ztratí a zná čísla na tísňovou linku, domů, do školy*
- rozpozná rozdíl mezi signály (varovný signál, požární poplach, zkouška sirén)*
- chová se účelně v případě požáru, mimořádné události i jiných rizikových situací běžného života; hledá pomoc u důvěryhodné dospělé osoby*

Učivo

- **Opakování učiva z předchozího ročníku** (diskuze, poznatky, zkušenosti)
- **První pomoc** (opakování a rozvíjení učiva osvojeného ve 2. ročníku)
- **Mimořádné události**
  - o seznámení s pojmem
  - o nejčastější mimořádné události (povodně, vichřice, požáry, laviny, únik nebezpečných látek)
  - o varování před nebezpečím (konkretizace různých způsobů varování, varovný signál Všeobecná výstraha)
  - o zásady volání na tísňové linky (co zajišťují, kdy volat, rizika a dopady bezdůvodného volání na tísňové linky)
- **Požáry** (modelové situace způsobů chování při požárech), nebezpečí zábavní pyrotechniky
- **Péče o zdraví a prevence rizik**
  - o bezpečné chování v různých životních situacích a různých prostředích, včetně mimořádných událostí, které ohrožují zdraví jedinců i celých skupin obyvatel
  - o nebezpečí za tmy, chování při setkání s cizím člověkem
  - o citlivé a věku odpovídající vysvětlení podstaty rizikového chování (v souvislosti se šikanou, drogami, fyzickým a duševním násilím, agresivitou), jejich možných dopadů na zdraví (fyzické i duševní), pomoc v nouzi, příklady ze života
  - o co mi může pomoci, když jsem v mimořádné situaci

4. ročník

Cíl výuky v daném ročníku:

rozvíjet u žáků schopnost bezpečně se orientovat a pohybovat ve známém prostředí (blízkém okolí školy a bydliště) i v méně známém prostředí (jiné části obce, města, příroda) za použití plánů měst a map

Dílčí výstupy (RVP):

Žák

- a) *bezpečně se pohybuje v budově i mimo budovu v případě rizikových situací (nouzové východy, označené únikové cesty); aplikuje pravidla bezpečného chování v různých situacích*
- b) *zvládá základní pravidla bezpečného zacházení s ohněm*
- c) *rozezná označení uzávěrů vody a plynu*
- d) *poskytne základní první pomoc (dezinfikuje a ošetří drobná poranění, ošetří opařeniny a popáleniny, zastaví krvácení, zafixuje zlomenou končetinu)*
- e) *přivolá pomoc dospělého k záchraně tonoucího*

Učivo:

- **Opakování a rozvíjení poznatků z předchozích ročníků** (diskuze, poznatky, zkušenosti)
- **Osobní bezpečí a prevence duševního a fyzického zdraví**
  - vysvětlení významu pojmů: poznávání cizího prostředí, strach, stres, zbabělost, statečnost apod., příklady ze života
  - evakuace (obecně)
  - označení uzávěrů, rozvody plynu, vody, elektřiny, označení východů (ve škole)
  - bezpečné chování v různých životních situacích a různých prostředích, včetně mimořádných událostí, které ohrožují zdraví jedinců i celých skupin obyvatel
  - rizika letních prázdnin
  - nález neznámého předmětu, látky, munice; sloupy a stožáry elektrického vedení, spadlé dráty elektrického vedení, transformátory; železniční vagony
- **Požáry a jejich rizika**
  - příčiny vzniku požárů
  - požáry v přírodě, lesní požáry
  - největší rizika požáru
- **Péče o zdraví a poskytování první pomoci**
  - různý obvazový materiál a technika vzhledem k poraněné části těla, nácvik
  - rizika u vody (bazény, vodní plochy, horské potoky, řeky, moře, tobogany), přecenění sil, nebezpečí jezů na řekách, skok do neznámé vody, vodní víry, tonutí (*pozn.: lze zařadit i do 3. ročníku ve vazbě na plavecké kurzy*), záchrana tonoucího, pohyb na zamrzlých přírodních vodních plochách
  - co se se mnou může stát v nebezpečných situacích

5. ročník

Cíl výuky v daném ročníku:

rozvítet u žáků dovednost poskytnout pomoc při běžných úrazech či onemocněních, včetně základního ošetření, i ovládat život zachraňující úkony (resuscitace)

Dílčí výstupy (RVP):

Žák

- a) rozlišuje příčiny úrazů, případně příznaky běžných nemocí a uplatňuje zásady jejich prevence, případně léčby
- b) v modelové situaci uplatní správný postup při zásahu jiného člověka elektrickým proudem
- c) ošetří úrazy různého charakteru
- d) charakterizuje základní složky, funkce a činnosti integrovaného záchranného systému
- e) rozlišuje situace, kdy lze a kdy nelze uhasit požár
- f) pozná zneužívající osobu (blízkou, ale i neznámou), rozezná rizikové situace, riziková místa i rizikové osoby a řekne ne na nevhodné návrhy, má základní právní povědomí, umí přivolat pomoc

Učivo:

- **Opakování učiva z předchozích ročníků** (diskuze, poznatky, zkušenosti)
- **Integrovaný záchranný systém** (složky, význam ve vztahu k řešení mimořádných událostí (obecně))
- **Požáry a jejich rizika**
  - způsoby chování při požárech (modelové situace), možnosti hašení požáru
  - hasicí přístroje (obecně)
  - evakuace při požáru, nácvik evakuace
  - evakuační plán – význam, náskres evakuačního plánu (doma), požární hlásiče
  - úniková cesta, druhy únikových cest, význam značek označujících únikové cesty
- **Péče o zdraví a poskytování první pomoci**
  - resuscitace (praktická ukázka, nácvik)
  - přivolání pomoci, nahlášení události (praktický nácvik)
  - prevence rizik letních a zimních sportů (cyklistika, bruslení, výškové sporty, vodní sporty, horská turistika, lyžování, snowboarding aj. – výstroj a výzbroj)
  - rizika otrav, jejich příčiny a příznaky (léky, houby, jedovaté rostliny, zkažené potraviny, plyn, alkohol, cigarety, drogy, čisticí prostředky, chemické látky, neznámé a nebezpečné látky ve sklepích, na skládkách odpadu)
  - rizika v souvislosti s provozem elektrických a plynových spotřebičů
- **Podpora a ochrana fyzického a duševního zdraví, prevence psychického onemocnění a násilí namířenému proti sobě samému**

- vysvětlení pojmů: skutečné hodnoty, citová a mravní zralost, pomoc, neštěstí, přátelství, trápení, lhostejnost, diskriminace, šikana (obecně), kyberšikana (obecně), násilí psychické a fyzické (obecně), linka bezpečí, dobrý příklad, ochrana slabších, dobrý skutek, síla odpouštění, ochrana identity, sebepoškozování, sebevraždy, ohrožení a poruchy duševního vývinu v dětství a dospívání, psychické újmy virtuálního světa
- rizika a možné dopady – nevhodné dotyky, obtěžování, fotografování
- základy zvládání stresových stavů
- nebezpečí internetu